

ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КАНІСТЕРАПІЇ У ВІДНОВЛЕННІ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ОСІБ, ЩО ЗАЗНАЛИ ВПЛИВУ ВІЙНИ

Іванець Тетяна Мирославівна

кандидат політичних наук, доцент, магістр соціології,
завідувачка кафедри філософії та соціології
Маріупольського державного університету
ORCID ID: 0000-0003-3248-5033

Зубар Олена Михайлівна

здобувачка вищої освіти
Маріупольського державного університету
ORCID ID: 0009-0004-6564-1033

Сіродан Іван Андрійович

здобувач вищої освіти
Маріупольського державного університету
ORCID ID: 0009-0004-1475-0838

Стаття присвячена аналізу терапевтичного потенціалу каністерапії у відновленні психоемоційного стану осіб, постраждалих від війни. Розглянуто основні наукові підходи до розуміння терапевтичного ефекту взаємодії людини з тваринами, узагальнено результати сучасних наукових досліджень, які підтверджують ефективність каністерапії у зниженні тривожності, депресивних проявів, стресу, підвищенні когнітивних функцій. Охарактеризовано особливості використання методу каністерапії в Україні в умовах повномасштабної війни з Росією, зокрема для надання допомоги вразливим категоріям населення: ВПО, діти, військові на реабілітації, ветерани та їх родини тощо. Емпірична частина дослідження присвячена вивченню терапевтичного ефекту разової каністерапії на психоемоційний стан дорослих і дітей, які зазнали впливу війни. Для дослідження стану дорослих використано методика SAN (самопочуття, активність, настрої), яка дозволила зафіксувати позитивну динаміку за всіма показниками. Найбільш виражені зміни спостерігалися у сфері настрою, де покращення продемонстрували понад 90 % учасників. Оцінювання психоемоційного стану дітей здійснювалося за допомогою шкали самооцінки настрою та кольорового тесту, інтерпретованого на основі підходу М. Люшера. Отримані результати зафіксували, що майже половина дітей продемонструвала підвищення показника настрою після заняття каністерапією, і ще 26 % зберегли стабільний позитивний емоційний стан, який був до заняття. Аналіз вибору кольорів настрою також засвідчив позитивні тенденції. Відзначено, що каністерапія має значний потенціал як засіб психоемоційної стабілізації та підтримки позитивного емоційного стану осіб, які пережили травматичний досвід війни, і може розглядатися як ефективний компонент програм психосоціальної допомоги.

Ключові слова: каністерапія, психоемоційний стан, психосоціальна підтримка, вимушені мігранти, ментальне здоров'я, вплив війни.

Ivanets T., Zubar O., Sirodan I. THERAPEUTIC POTENTIAL OF CANINE-ASSISTED THERAPY IN RESTORING THE PSYCHOEMOTIONAL STATE OF INDIVIDUALS AFFECTED BY WAR

This article examines the therapeutic potential of animal-assisted therapy in restoring the psychological and emotional well-being of individuals affected by war. It examines the main scientific approaches to understanding the therapeutic effect of human-animal interaction and summarises the findings of recent scientific studies confirming the effectiveness of canine therapy in reducing anxiety, depressive symptoms and stress, and in improving cognitive functions. The paper describes the specific features of using the animal-assisted therapy method in Ukraine amidst a full-scale war with Russia, particularly to assist vulnerable population groups: IDPs, children, military personnel undergoing rehabilitation, veterans and their families, etc. The empirical part of the study is devoted to examining the therapeutic effect of a single session of canine therapy on the psycho-emotional state of adults and children affected by the war. To assess the condition of adults, the SAN (self-feelings, activity, mood) methodology was used, which revealed positive trends across all indicators. The most pronounced changes were observed in the area of mood, where over 90 % of participants showed improvement. The psycho-emotional state of children was assessed using a mood self-assessment scale and a colour test, interpreted based on M. Lüscher's approach. The results showed that almost

half of the children demonstrated an improvement in mood following the canine therapy session, and a further 26 % maintained the stable positive emotional state they had prior to the session. Analysis of mood colour choices also revealed positive trends. It was noted that canine therapy has significant potential as a means of psycho-emotional stabilisation and support for a positive emotional state in individuals who have experienced the traumatic experience of war, and can be considered an effective component of psychosocial support programmes.

Key words: canine therapy, psycho-emotional state, psychosocial support, forced migrants, mental health, impact of war.

Вступ. Повномасштабна війна в Україні спричинила значні соціальні та гуманітарні наслідки, одним із яких стало погіршення психоемоційного стану значної частини населення. Військові дії, вимушене переміщення, втрата близьких, руйнування звичного способу життя та тривале перебування у стані небезпеки формують суттєве психологічне навантаження як на дорослих, так і на дітей. Унаслідок цього зростає поширеність психоемоційних порушень, зокрема підвищеної тривожності, емоційного виснаження, депресивних станів, порушень сну, труднощів з емоційною регуляцією та симптомів посттравматичного стресового розладу. За таких умов особливої актуальності набуває пошук ефективних і водночас доступних методів психосоціальної підтримки, здатних сприяти стабілізації емоційного стану та відновленню внутрішніх ресурсів особистості.

Одним із перспективних напрямів такої підтримки виступає каністерапія, що передбачає використання спеціально підготовлених собак у процесі психологічної, соціальної та реабілітаційної допомоги. У світовій практиці каністерапія активно застосовується у роботі з різними категоріями клієнтів починаючи з 1960-х років, завдяки дослідженням Бориса Левінсона (автор терміну «каністерапія»), Елізабет О'Лірі Корсон та Семюеля Корсона почалося наукове осмислення терапевтичного потенціалу взаємодії людини та тварини – ці автори зазначали, що присутність тварини сприяє встановленню контакту з пацієнтом, полегшує комунікацію та підвищує ефективність терапевтичної взаємодії [4].

В Україні ж інтерес до каністерапії зріс саме в умовах повномасштабної війни, коли зросла потреба у формах психологічної допомоги, здатних швидко стабілізувати емоційний стан та створити безпечний простір для відновлення. Каністерапевтичні практики поступово інтегруються у діяльність громадських організацій, центрів психосоціальної підтримки та реабілітаційних установ. Одним із перших спеціалізованих центрів став центр каністерапії INNIKOS у Києві, відкритий у 2023 р. за підтримки Royal Canin Foundation. Упродовж першого року його роботи було проведено 1799 безоплатних сеансів каністерапії, допомогу отримали понад 1660 осіб, серед яких 306 дітей [1]. Розвиток цього напрямку продовжився через відкриття нових осередків, зокрема центрів DOCADOG у Рівному, «Альфа-зграя» у Миргороді та Чернівецького центру каністерапії [3]. Каністерапевтичні практики поступово інтегруються і в діяльність державних установ. Зокрема, фахівці Київського міського центру соціальної, психологічної, професійної та трудової реабілітації «Аскольд» у співпраці з кінологічним центром поліції Київської області реалізують пілотний проєкт психологічної реабілітації українських військовослужбовців [2]. Водночас, попри зростання практичного досвіду використання каністерапії, наукові дослідження її ефективності в Україні залишаються обмеженими, що зумовлює необхідність подальшого емпіричного вивчення терапевтичного потенціалу цього методу.

Матеріали та методи. Дослідження проводилося на базі прогромадського центру Маріупольського державного університету (Civic Center) та фокусувало свою увагу на вивченні терапевтичного потенціалу разового заняття каністерапії щодо покращення психоемоційного стану осіб, які зазнали впливу війни. Заняття організовувалися у групах чисельністю 10–12 осіб, окремо для дорослих і дітей. У дослідженні взяли участь 23 дорослих (співробітники та студенти Маріупольського державного університету, представники громади, зокрема внутрішньо переміщені особи та фахівці допомагаючих професій) та 50 дітей віком 11–12 років.

Структура зустрічей передбачала поєднання психологічного компонента та безпосередньої взаємодії з собакою-терапевтом. У роботі з дорослими застосовувалися вправи, спрямовані на стабілізацію та відновлення ресурсного стану, зокрема «модель балансу» Н. Пезешкіана, а також техніки заземлення та релаксації (дихання за квадратом, прогресивна м'язова релаксація за Е. Якобсоном). У дитячих групах використовувалася ресурсна вправа «розмова про домашнього улюбленця», спрямована на активізацію позитивних емоцій та формування довірливої атмосфери.

Оцінювання психоемоційного стану здійснювалося до та після заняття методом самооцінки. У дорослих групах застосовувалася методика САН (самопочуття, активність, настрої). У дитячих групах використовувалася шкала самооцінки настрою від 1 до 5 балів, де 1 бал відповідав дуже низькому рівню настрою, а 5 балів – дуже високому, а також вибір кольору, що відображає емоційний стан. Для інтерпретації результатів кольорового самооцінювання настрою було використано підхід М. Люшера, згідно з яким кольори можуть розглядатися як проєктивні індикатори емоційного стану та психологічних потреб людини. Вони поділяються на основні, які є ознакою емоційного добробуту – синій (внутрішній спокій), зелений (стійкість і внутрішня сила), червоний (ініціативність, життєва енергія)

та жовтий (оптимізм); та додаткові, які пов'язують із проявами психоемоційного напруження або внутрішніх труднощів – фіолетовий (потреба у підтримці, емоційна нестабільність), коричневий (втома, потреба у відпочинку), сірий (ізоляція, емоційне уникнення) та чорний (протест, фрустрація). Однак в межах нашого дослідження, на відмінно від класичного тесту М. Люшера, варіанти кольорів для обрання учасникам не пропонувалися, щоб уникнути нав'язаних інтерпретацій та зберегти спонтанність вибору. Крім цього, група кольорів емоційного добробуту була розширена такими кольорами як помаранчевий, рожевий, блакитний та різнокольоровий, оскільки в учасників вони також асоціювалися з позитивними емоційними переживаннями, та окремо було виділено білий колір, який трактувався як «чистий аркуш» – стан відкритості до змін та готовності до впливу.

Результати. Чисельні емпіричні дослідження, переважним чином проведені в країнах Європи та Америки, підтверджують ефективність каністерапії у роботі зі стресом, депресією та кризовими станами. Терапевтичний потенціал каністерапії пояснюють здатністю собак забезпечувати неупереджену соціальну підтримку, формувати відчуття безпеки та створювати заспокійливу атмосферу. Тактильна взаємодія, зокрема погладження тварини, виконує функцію сенсорної стимуляції та сприяє зниженню рівня стресу, що робить собак ефективним елементом програм відновлення після травматичних подій [4]. Встановлено, що навіть короткочасна взаємодія із собакою-терапевтом здатна знижувати рівень тривожності та дистресу. Зокрема, у клінічному дослідженні у відділенні невідкладної допомоги 15-хвилинний контакт із сертифікованим собакою-терапевтом призвів до статистично значущого зниження тривожності приблизно на 35 %, а також до зменшення показників болю і депресії порівняно зі стандартним доглядом [7].

Присутність собаки під час психотерапії, зокрема у межах когнітивно-поведінкової терапії, також сприяє зниженню тривожного збудження у людей, які пережили травматичні події, та полегшує терапевтичну взаємодію [6]. Позитивні результати фіксуються і в роботі з людьми, які мають посттравматичний стресовий розлад. Наявність собаки-помічника сприяє зменшенню симптомів ПТСР, зниженню рівня депресії та тривожності, підвищенню якості життя [8]. Подібні ефекти спостерігаються і серед дітей із розладами аутистичного спектра та синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю: присутність собаки може зменшувати тривожність і сприяти регуляції поведінки, хоча ефективність взаємодії залежить від індивідуальних особливостей дитини [4].

Окрім психоемоційного впливу, взаємодія із собакою може позитивно позначатися на когнітивному функціонуванні. Систематичний огляд програм читання за участю собак-терапевтів показав покращення результатів читання у дітей [5]. Схожі ефекти спостерігаються і серед студентів: дослідження за участю 246 осіб показало, що короткі сеанси взаємодії із собакою-терапевтом сприяють зниженню стресу та підвищенню рівня позитивних емоцій, хоча ефект з часом зменшується [9].

Дослідження терапевтичного потенціалу разової каністерапії у роботі з дорослими та дітьми, які зазнали впливу війни, продемонструвало наступні результати.

Таблиця 1

Оцінка впливу каністерапії на психоемоційний стан дорослих

№ респондента	Самопочуття		Чи спостерігається покращення результатів (в рівнях)	Активність		Чи спостерігається покращення результатів (в рівнях)	Настрій		Чи спостерігається покращення результатів (в рівнях)
	до заняття	після заняття		до заняття	після заняття		до заняття	після заняття	
1	3.8	5	+1	3.2	4.3	+1	5.1	5.8	0
2	4.2	4.1	0	4.7	4.4	0	3.2	4	+1
3	2.9	5.3	+2	4.2	5.5	+1	2.3	5.4	+2
4	5.6	5.7	0	3.1	4	+1	5.7	6.1	0
5	4.2	6	+1	3.8	5.7	+2	5.8	6.7	0
6	5.3	6.4	0	2.4	2.4	0	4.8	6.9	+1
7	4.1	6.2	+1	2.5	5.7	+2	5.3	5.9	0
8	4.7	5.5	+1	2.5	4.6	+1	5.6	5.5	0
9	4	6.3	+1	3.9	3	0	4	6.5	+1
10	5.3	5.9	0	4.7	5.5	+1	5.5	6	0
11	6.1	6.8	0	6.4	6	0	6.3	7	0
12	3.8	5.1	+2	2.9	5.2	+2	2.3	5.2	+2
13	6.9	6.6	0	6.2	6.4	0	6.4	6.8	0
14	6.3	5.3	0	4.3	3.8	-1	3.8	5.6	+2

Закінчення таблиці 1

15	6.5	6.2	0	6	7.0	0	6.8	7.2	0
16	6.9	7	0	6.3	6.6	0	6.3	6.9	0
17	2.2	2.3	0	2.6	2.6	0	2.7	2.9	0
18	2.7	3.1	0	3.2	2.7	0	4	3.9	-1
19	3.4	3.9	0	3.6	3.9	0	3.9	4.1	+1
20	4.2	5.3	+1	3.8	5.5	+2	3.9	5.6	+2
21	4.3	5.5	+1	4.6	5.4	+1	4.5	5.2	+1
22	3.7	4.4	+1	3.7	4.8	+1	4	4.9	0
23	2.9	4.6	+1	3.5	4.7	+1	4.1	5.6	+1

*червоний колір – низький рівень (до 4.0), жовтий колір – середній рівень (від 4.0 до 4.9),
зелений колір – високий рівень (понад 5.0)*

Серед дорослих найбільш виражені позитивні зміни були зафіксовані у сфері настрою. Підвищення показника на 1 рівень відбулося у 6 осіб, на 2 рівні – у 4 осіб, а ще у 11 учасників спостерігалася незначне покращення на кілька десятих пунктів. Загалом позитивну динаміку за цим показником продемонструвала 21 особа, що становить 91,3 % вибірки. Позитивні зміни також простежувалися у сфері самопочуття. Покращення на 1 рівень було зафіксовано у 9 учасників, на 2 рівні – у 2 осіб, а у 8 респондентів показник підвищився на кілька десятих пунктів. Таким чином, загалом 19 осіб (82,6 %) продемонстрували покращення самопочуття після сеансу каністерапії. У сфері активності позитивна динаміка спостерігалася у 16 учасників (69,6 %). Зокрема, підвищення показника на 1 рівень було зафіксовано у 8 осіб, на 2 рівні – у 4 осіб, а у 4 респондентів відзначалося незначне зростання на кілька десятих пунктів.

Водночас у частини учасників спостерігалася незначні негативні зміни. У сфері самопочуття погіршення на декілька десятих пунктів було зафіксовано у 4 осіб (17,4 %). У сфері активності зниження на 1 рівень було відзначено в 1 учасника та на декілька десятих пунктів у 4 осіб, тобто загалом негативну динаміку продемонстрували 5 осіб (21,7 %). У сфері настрою у 1 особи показник знизився на 1 рівень та у 1 особи на декілька десятих пунктів (загалом у 8,7 %). Варто також зазначити, що відсутність змін було зафіксовано лише у показниках активності у 2 учасників, що становить 8,7 % вибірки.

Таблиця 2

Оцінка впливу каністерапії на психоемоційний стан дітей

№	Оцінка настрою (за шкалою від 1 до 10)		Чи спостерігається покращення (в пунктах шкали)	Оцінка настрою в кольорах	
	до заняття	після заняття		до заняття	після заняття
1	5	5	0	Синій	Зелений
2	3	5	+2	Чорний	Білий
3	4	4	0	Помаранчевий	Рожевий
4	4	5	+1		
5	3	3	0	Жовтий	Жовтий
6	4	5	+1		
7	3	2	-1		
8	3	5	+2	Зелений	Зелений
9	4	4	0	Синій	Зелений
10	3	1	-2	Червоний	Світлий
11	3	1	-2	Чорний	
12	2	1	-1	Чорний	Білий
13	3	2	-1	Синій	Синій
14	3	4	-1	Жовтий	Жовтий
15	4	4	0	Синій	Синій
16	3	4	+1	Жовтий	Жовтий
17	5	5	0		
18	4	4	0	Білий	Різнокольоровий
19	3	5	+2	Жовтий	
20	4	4	0	Фіолетовий	Блакитний
21	4	4	0	Червоний	Червоний
22	4	4	0	Блакитний	Фіолетовий
23	2	2	0	Жовтий	Жовтий

Закінчення таблиці 2

24	2	4	+2	Жовтий	
25	4	5	+1	Червоний	Помаранчевий
26	3	5	+2		
27	2	5	+3		
28	4	5	+1	Жовтий	Жовтий
29	4	3	-1	Жовтий	Коричневий
30	2	2	0		
31	2	2	0	Сірий	Сірий
32	3	4	+1	Помаранчевий	Зелений
33	3	4	+1	Помаранчевий	Зелений
34	5	4	-1		
35	3	5	+2	Фіолетовий	Рожевий
36	3	4	+1		
37	4	5	+1	Синій	Зелений
38	5	5	0	Різнокольоровий	Різнокольоровий
39	3	4	+1	Червоний	Жовтий
40	5	6	+1 !!!	Жовтий	
41	3	3	0	Зелений	Жовтий
42	4	5	+1	Жовтий	Жовтий
43	4	5	+1	Зелений	Зелений
44	4	5	+1	Зелений	Рожевий
45	4	5	+1	Рожевий	Різнокольоровий
46	5	5	0	Білий	Різнокольоровий
47	3	4	+1	Помаранчевий	Помаранчевий
48	4	4	0	Синій	Фіолетовий
49	5	5	0	Рожевий	
50	3	5	+2		

Дані, отримані в дитячих групах, свідчать, що у значній частині дітей після заняття відбулося покращення настрою. Зокрема, підвищення показника на 1 бал за шкалою спостерігалось у 16 осіб, на 2 бали – у 7 осіб, на 3 бали – в 1 учасника. Загалом позитивні зміни зафіксовано у 24 дітей, що становить 48 % від загальної кількості учасників дослідження. Водночас у частини респондентів було зафіксовано зниження показників настрою. Зменшення оцінки на 1 бал відбулося у 6 осіб, а на 2 бали – у 2 осіб. Таким чином, погіршення емоційного стану спостерігалось у 8 учасників, що становить 16 % вибірки. У 18 дітей (36 %) показник настрою після сеансу каністерапії залишився незмінним. Важливо зазначити, що більшість із цієї групи вже на початку заняття оцінювали свій настрій на рівні вище середнього. Таких учасників було 13 осіб (72 % цієї підгрупи), з яких 5 дітей оцінили свій настрій на максимальному рівні – 5 балів, а 8 дітей – на рівні 4 балів. Це може пояснювати відсутність подальшого зростання показника настрою через ефект «верхньої межі» шкали.

Щодо кольорового тесту, то до початку сеансу каністерапії 32 респонденти (64 % від загальної кількості учасників) оцінили свій настрій за допомогою кольорів, що належать до групи емоційного добробуту. Після проведення каністерапії частини з них відбулися зміни у виборі кольору, однак у межах тієї ж групи позитивних емоційних станів – 12 осіб (37,5 % цієї групи), що може свідчити про емоційний відгук на терапевтичну взаємодію. Водночас 13 учасників (40,6 %) зберегли той самий колір настрою, що можна інтерпретувати як стабільність сприйняття власного емоційного стану. У трьох випадках (9,4 %) після сеансу каністерапії було зафіксовано зміну кольору настрою на той, що належить до групи емоційних негараздів. Зокрема, у двох респондентів настрої змінився на фіолетовий, проте оцінка за шкалою настрою залишилася незмінною і становила 4 бали з 5. В одного учасника відбулася зміна кольору на коричневий, що супроводжувалося незначним зниженням показника настрою за шкалою (з 4 до 3 балів). Крім того, чотири респонденти (12,5 %) після сеансу не позначили колір свого настрою.

Білий колір до початку каністерапії обрали двоє учасників (4 %), що інтерпретувалося нами як стан відкритості до змін або невизначеності емоційного стану. Після сеансу обидва респонденти (100 %) перейшли до групи кольорів емоційного добробуту. До проведення каністерапії кольори, що відображають емоційні негаразди, обрали 6 осіб (12 %). Після сеансу у цій групі також спостерігалися зміни: троє респондентів (50 %) перейшли до категорії «чистого аркуша» (білий колір) після попереднього вибору чорного; один учасник (16,7 %) залишився у тій самій категорії (сірий колір); ще двоє (33,3 %) змінили колір настрою на той, що належить до групи емоційного

добробуту (перехід із фіолетового). Водночас 10 учасників (20 %) не обрали жодного кольору настрою ні до, ні після проведення каністерапії.

Висновки. Отримані результати свідчать про позитивний вплив разових занять каністерапії на психоемоційний стан осіб, які зазнали впливу війни. У більшості дорослих учасників зафіксовано покращення принаймні за одним із показників методики САН, насамперед у сферах настрою та самопочуття, що дозволяє розглядати взаємодію з собакою як чинник короткострокової емоційної стабілізації та підвищення суб'єктивного добробуту. У дитячих групах також спостерігалася позитивна динаміка, що проявлялася у підвищенні самооцінки настрою. Відсутність змін у частини учасників може бути пов'язана з початково високим рівнем емоційного добробуту, тоді як поодинокі випадки зниження показників можуть відображати індивідуальні особливості переживання емоцій або ситуативні чинники. Аналіз вибору кольорів настрою також показав тенденцію до переходу частини респондентів від кольорів емоційних негараздів до більш нейтральних або позитивних станів. Загалом отримані результати підтверджують потенціал каністерапії як засобу підтримки та стабілізації психоемоційного стану дітей і дорослих, які зазнали негативного впливу війни, що визначає доцільність подальшого дослідження та розвитку цього напрямку психосоціальної допомоги.

Література:

1. Вознюк В. Турбота про психоемоційний стан під час війни: понад 1700 сеансів каністерапії проведено за рік роботи спеціалізованого центру в Києві. *Рубрика*. 26 листопада 2024 р. URL: <https://rubryka.com/blog/seansy-kanisterapiyi/>
2. Каністерапія у процесі реабілітації Захисників і Захисниць України. *Департамент соціальної та ветеранської політики*. 13 березня 2024 р. URL: <https://dsp.kyivcity.gov.ua/news/kanisterapiia-u-protsezi-reabilitatsii-zakhysnykiv-i-zakhysnyts-ukrainy>
3. Недогорська А. У Миргороді відкрився центр каністерапії «Альфа-згряя». *Полтавщина*. 27 квітня 2025 р. URL: <https://poltava.to/news/80927/>
4. Gee N. R., Rodriguez K. E., Fine A. H., Trammell J. P. Dogs Supporting Human Health and Well-Being: A Biopsychosocial Approach. *Sec. Veterinary Humanities and Social Sciences*. 2021. Volume 8. DOI: 10.3389/fvets.2021.630465
5. Hall S. S., Gee N. R., Mills D. S. Children Reading to Dogs: A Systematic Review of the Literature. *PLoS One*. 2016. Volume 11 (2). DOI: 10.1371/journal.pone.0149759
6. Hunt M. G., Chizkov R. R. Are Therapy Dogs Like Xanax? Does Animal-Assisted Therapy Impact Processes Relevant to Cognitive Behavioral Psychotherapy? *Anthrozoös*. 2014. Volume 27. Issue 3. P. 457–469. <https://doi.org/10.2752/175303714X14023922797959>
7. Kline J. A., Fisher M. A., Pettit K. L., Linville C. T., Beck A. M. Controlled clinical trial of canine therapy versus usual care to reduce patient anxiety in the emergency department. *PLoS One*. 2019. Volume 14 (1). DOI: 10.1371/journal.pone.0209232
8. Krause-Parello Ch. A., Sarni S., Padden E. Military veterans and canine assistance for post-traumatic stress disorder: A narrative review of the literature. *Nurse Education Today*. 2016. Volume 47. P. 43–50. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2016.04.020>
9. Ward-Griffin E., Klaiber P., Collins H. K., Owens R. L., Coren S., Chen F. S. Petting away pre-exam stress: The effect of therapy dog sessions on student well-being. *Stress Health*. 2018. Volume 34 (3). P. 468–473. DOI: 10.1002/smi.2804

References:

1. Vozniuk, V. (2024, November 26). Turbota pro psykhoemotsiynnyi stan pid chas viiny: ponad 1700 seansiv kanisterapii provedeno za rik roboty spetsializovanoho tsentru v Kyievi [Care for psycho-emotional state during the war: over 1700 canistherapy sessions conducted in one year at a specialized center in Kyiv]. *Rubryka*. Retrieved from: <https://rubryka.com/blog/seansy-kanisterapiyi/> [in Ukrainian].
2. Department of Social and Veteran Policy (2024, March 13). Kanisterapiia u protsezi reabilitatsii Zakhysnykiv i Zakhysnyts Ukrainy [Canistherapy in the rehabilitation process of Defenders of Ukraine]. *Kyiv City*. Retrieved from: <https://dsp.kyivcity.gov.ua/news/kanisterapiia-u-protsezi-reabilitatsii-zakhysnykiv-i-zakhysnyts-ukrainy> [in Ukrainian].
3. Nedohorska, A. (2025, April 27). U Myrhorodi vidkryvsia tsentr kanisterapii «Alfa-zghraia» [Canistherapy center «Alfa-zghraia» opened in Myrhorod]. *Poltavshchyna*. Retrieved from: <https://poltava.to/news/80927/> [in Ukrainian].
4. Gee, N. R., Rodriguez, K. E., Fine, A. H., Trammell, J. P. (2021). Dogs supporting human health and well-being: A biopsychosocial approach. *Sec. Veterinary Humanities and Social Sciences*, 8. 10.3389/fvets.2021.630465 [in English].
5. Hall, S. S., Gee, N. R., Mills, D. S. (2016). Children reading to dogs: A systematic review of the literature. *PLoS One*, 11(2). 10.1371/journal.pone.0149759 [in English].
6. Hunt, M. G., Chizkov, R. R. (2014). Are therapy dogs like Xanax? Does animal-assisted therapy impact processes relevant to cognitive behavioral psychotherapy? *Anthrozoös*, 27(3), 457–469. <https://doi.org/10.2752/175303714X14023922797959> [in English].
7. Kline, J. A., Fisher, M. A., Pettit, K. L., Linville, C. T., Beck, A. M. (2019). Controlled clinical trial of canine therapy versus usual care to reduce patient anxiety in the emergency department. *PLoS One*, 14(1). 10.1371/journal.pone.0209232
8. Krause-Parello, Ch. A., Sarni, S., Padden, E. (2016). Military veterans and canine assistance for post-traumatic stress disorder: A narrative review of the literature. *Nurse Education Today*, 47, 43–50. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2016.04.020> [in English].
9. Ward-Griffin, E., Klaiber, P., Collins, H. K., Owens, R. L., Coren, S., Chen, F. S. (2018). Petting away pre-exam stress: The effect of therapy dog sessions on student well-being. *Stress Health*, 34(3), 468–473. 10.1002/smi.2804 [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 19.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026